

Leo Trotskij: Vad är ett fredsprogram?

(juni 1917)

[Ur Writings on Britain, på marxists.org. Översättning från engelska Göran Källqvist. En tidigare, kortare version finns tidigare publicerad på marxistarkivet.]

Vad är ett fredsprogram? Ur de härskande klassernas synvinkel eller de partier som är undergivna dem, är det alla krav sammantagna, som slutgiltigt kan förverkligas enbart med hjälp av militär styrka. För Miljukov innebar följaktligen förverkligandet av "fredsprogrammet" att med vapenmakt erövra Konstantinopel. Vanderveldes "fredsprogram" förutsätter att tyskarna kastas ut ur Belgien. Behtmann-Holwegs planer grundades på krigets geografiska karta. Enligt denna uppfattning är fredsvillkoren bara en återspeglning av de fördelar som uppnåtts med vapenmakt. Med andra ord är fredsprogrammet ett krigsprogram. Så var fallet innan den tredje makten, den Socialistiska internationalen, ingrep. Det revolutionära proletariatet betraktar inte de krav som den nationella militarismen måste infria som ett fredsprogram, utan för dem består programmet av de krav som det internationella proletariatet tänker genomdriva med hjälp av revolutionär kamp mot militarismen i alla länder. Ju mer den internationella revolutionära rörelsen växer, ju mindre kommer fredsfrågan att bero på de respektive motståndarnas rent militära ställning, och ju mindre risk är det att massorna ser fredsvillkoren som mål för kriget.

För oss syns detta allra klarast i frågan om de små nationernas och svaga ländernas öde.

Kriget började med att de tyska arméerna genomförde en ödeläggande invasion av Belgien och Luxemburg. Under de ekon som uppstod genom våldförandet av dessa små länder kunde man, jämte de fientliga härskande klassers falska och egoistiska ilska, också höra återklangen av de vanliga massornas verkliga indignation. Dessa små länders öden väckte massornas sympati, eftersom de krossades bara därför att de råkade ligga mellan två krigförande jättar.

Under krigets första skede tilldrog sig Belgiens öde uppmärksamhet och sympati på grund av sin osedvanligt tragiska karaktär. Men 34 månaders krigföring visade att händelserna i Belgien bara utgjorde det första steget mot lösningen av det imperialistiska krigets grundläggande problem, nämligen att *de starka undertrycker de svaga*.

I sina internationella förhållanden använde kapitalismen samma metoder som de använder för att "reglera" ländernas inhemska ekonomiska liv. Konkurrensen är ett sätt att systematiskt utplåna de små och medelstora företagen, och uppnå storkapitalets överhöghet. De kapitalistiska krafternas globala konkurrens innebär att de små, mellanstora och efterblivna nationerna systematiskt underkastas de stora och allra största kapitalistiska makterna. Denna process är ett oundgängligt element i den imperialistiska mekanismen, och blomstrar därmed ostörd även i fredstid med hjälp av statliga lån, militärdiplomatiska överenskommelser, etc. Kriget avslöjade och skyndade på denna process, i så måtto som den förde in aspekten med öppet våld. Kriget tillintetgör de små staternas sista tillstymmelse av "oberoende", helt oavsett vilken den militära utgången blir av konflikten mellan de två fiendelägren.

Belgien dignar fortfarande under den tyska militarismens tryck. Men det är bara det synliga och dramatiska uttrycket för att hennes oberoende har fallit samman. De allierade regeringarnas främsta mål består ingalunda av att "befria" Belgien. Belgien kommer bara att bli en liten pjäs i de kapitalistiska jättarnas stora spel, både under krigets fortsatta utveckling och efter att det har avslutats. Om inte en tredje makt, "revolutionen", ingriper, så kommer Belgien efter kriget att antingen bli kvar under tyskt styre, eller hamna under Storbritanniens ok, eller delas upp mellan de två koalitionsnernas mäktiga rövare. Den imperialistiska dominansen kräver att de svaga blir underkastade. Samma sak gäller Serbien. Dess nationella energi var en vikt på världsimperialismens vågskålar, vars upp- eller nedgångar minst av allt påverkas av det serbiska folkets självständiga intressen.

Centralmakterna tvingade in turkarna och bulgarerna i krigets virvlar. Oavsett om dessa två länder kommer att förbli det österrikiskt-tyska imperialistiska blockets ("Centraleuropas") sydöstra organ, eller kommer att fungera som ett litet byte när balansräkningen görs upp, så kvarstår faktum att kriget är det sista kapitlet i deras oberoende.

Före den ryska revolutionens utbrott avskaffades Persiens självständighet som ett direkt resultat av avtalet mellan England och Ryssland 1907.

Rumänien och Grekland är ett tillräckligt klart exempel på hur de imperialistiska trusternas kamp ger de små staterna en ytterst begränsad "valfrihet". När Rumänien offrade sin neutralitet föredrog hon en ren gest framför ett uppenbart fritt val. Med hjälp av passivt motstånd försökte Grekland "stanna hemma". Som för att på ett påtagligt sätt visa det gagnlösa i en neutral kamp för självbevarande, har hela det europeiska kriget i form av Bulgariens, Turkiets, Frankrikes, Englands, Rysslands och Italiens arméer flyttat in på grekiskt territorium. Valfriheten återspeglas i bästa fall i form av självförtryck. I slutändan kommer Rumänien och Grekland att dela samma öde: de kommer att bli insatser i de stora spelarnas händer.

På andra sidan Europa såg det lilla Portugal sig tvingat att gå med i kriget på de allierades sida. Detta beslut kan förefalla oförklarligt om Portugal, som är under engelskt beskydd, hade haft större frihet i frågan om att delta i villervallan än regeringen i Tver eller Irland.

De kapitalistiska företagsledarna i *Holland* och de tre *skandinaviska* länderna drar tack vare kriget in berg av guld. Men dessa fyra neutrala stater i nordvästra Europa är desto mer medvetna om sin "suveränitets" illusoriska karaktär, och även om den överlever kriget kommer den ändå att tvingas betala räkningen för de fredsvillkor som stormakterna kommer att lägga fram.

Det "självständiga" Polen mitt i det imperialistiska Europa, kommer att kunna upprätthålla ett sken av oberoende, under förutsättning att hon underkastar sig ett slaviskt finansiellt och militärt beroende av endera av de stora härskande maktgrupperna.

Hur stort oberoende Schweiz egentligen hade visade sig klart i de restriktiva tvångsåtgärder som vidtogs rörande landets import och export. Företrädarna för denna lilla förbundsrepublik stod med mössan i hand och tiggde framför ingången till de två stridande lägren, och den kan mycket väl inse hur begränsat oberoende och neutralitet en nation har när den inte kan beordra några miljoner bajonetter.

Om det allt större antalet stridande och fronter har gjort kriget till en oviss ekvation, och därmed gör

det omöjligt för de olika regeringarna att formulera de så kallade ”målen för kriget”, då kommer de små staterna ändå att få den tvivelaktiga förmånen av att deras historiska öde mycket väl kan anses vara förutbestämt. Oavsett vilken sida som segrar, och oavsett hur långtgående inflytande en sådan seger kan få, så kvarstår faktum att de små staterna inte kan återfå sin självständighet. Oavsett om Tyskland eller England segrar, så kommer frågan i båda fallen att bli vem som kommer att bli direkt herre över de små nationerna. Bara bluffmakare eller hopplösa idioter kan tro att de små nationernas frihet kan säkerställas med hjälp av den ena eller andra sidans seger.

Ett liknande resultat skulle bli fallet om kriget leder till en tredje lösning, det vill säga oavgjort. Om inte den ena av de två stridande får en uttalad övermakt, så kommer det bara att leda till att de starkas dominans över de svaga blir ännu tydligare i båda lägren, och att bådas dominans över imperialismens ”neutrala” offer ökar. Ett krig utan erövrare eller erövrade är ingen garanti för någon: samtliga små och svaga stater kommer ändå att erövras. Samma sak gäller både för de som prövade döden på slagfältet och för de som försökte undkomma detta öde med hjälp av neutralitet.

Belgarnas, serbernas, polackernas, armeniernas och andras självständighet är inte en del av de allierades krigsprogram (såsom det tillämpas av Guesde, Plechanov, Vandervelde, Henderson och andra), men är däremot en del av det internationella proletariats program under dess kamp mot imperialismen.

Förhållandena före kriget

Frågan är om proletariats under nuvarande förhållanden kan utarbeta ett självständigt fredsprogram, det vill säga lösningar på de problem som gav upphov till dagens krig eller som har visat sig under krigets förlopp.

Det har antytts att proletariats ännu inte har tillräckliga styrkor för att förverkliga ett sådant program. Att det är en utopi att hoppas att proletariats skulle kunna genomföra sitt eget fredsprogram under det nuvarande kriget. Vilka andra alternativ finns det än att kämpa för att få slut på kriget och för en fred utan annekteringar, det vill säga att återgå till förhållandena före kriget? Man säger att detta är ett mycket mer realistiskt program. Så lät till exempel Martovs, Martynovs och överhuvudtaget den mensjevnikiska Internationalens argument, som i denna precis som alla andra frågor inte har en revolutionär utan en konservativ ståndpunkt (inte en socialistisk revolution utan en återgång till klasskamp, inte Tredje internationalen utan återupprätta Andra internationalen, inte ett revolutionärt fredsprogram utan en återgång till förhållandena före kriget, inte att Arbetar- och soldatdeputerades sovjeter ska erövra makten utan att makten ska överföras till de borgerliga partierna...). Men i vilken mening kan man använda ordet realistisk på en kamp för att avsluta kriget med hjälp av en fred utan annekteringar? Det är odiskutabelt att kriget förr eller senare måste ta slut. I denna föregripande mening är parollen att göra slut på kriget otvivelaktigt mycket ”realistisk” ty den grundar sig på en visshet. Men vad är den i revolutionär mening? Man kan invända: är det inte en utopi att hoppas att det europeiska proletariats med sina nuvarande styrkor kommer att lyckas stoppa de militära operationerna mot de härskande klassernas vilja? Under vilka förhållanden, frågar vi, går det att få slut på kriget? Teoretiskt finns det tre typiska möjligheter: 1) En avgörande seger för en av de inblandade parterna. 2) De stridande parterna blir utmattade utan att

den ena får något avgörande inflytande över den andra. 3) Det revolutionära proletariatet ingriper och avbryter med våld de militära aktionerna.

I det första fallet, att kriget tar slut genom att den ena sidan når en avgörande seger, är det uppenbarligen naivt att drömma om en fred utan annekteringar. I parlamentet kräver visserligen Scheidemann och Landsberg, som hårdnackat har stött sin militärs aktioner, bestämt en fred ”utan annekteringar”, men det är bara i den fasta förvissningen att deras protester inte kan förhindra några ”användbara” annekteringar. Å andra sidan trodde en av de tidigare tsaristiska överbefälhavarna, general Alexejev, som kallade en fred utan annekteringar för ”en utopisk fras”, helt riktigt att offensiven är det avgörande, och att framgångsrika krigsoperationer skulle leda till att allt annat kom av sig själv. För att kunna slita annekteringarna ur den till tänderna beväpnade segrande partens händer behöver proletariatet naturligtvis revolutionära styrkor, som det måste vara berett att använda öppet. Hursomhelst har de inga ”ekonomiska” medel att tvinga den segrande parten att avsäga sig de fördelar som segern har givit.

De som försöker tala för ett inskränkt program av ”fred utan annekteringar och inget mer” är i princip beroende av den andra möjliga utgången av kriget, den som förutsätter att kriget gör slut på de krigförande nationernas alla resurser, och att kriget slutar i allmän utmattning, utan segrare eller besegrade, utan att avbrytas av den tredje, revolutionära kraften. Det var till detta tillstånd, där militarismen är alltför svag för att få till stånd erövringar, och proletariatet alltför svagt för att göra revolution, som de passiva internationalisterna av Kautskys typ anpassade hela sitt program om en ”fred utan annekteringar”, som de ofta kallade en återgång till *status quo ante bellum* [förhållandena före kriget – öa]. Men detta är den skenbart realistiska politikens akilleshäls, ty även om kriget inte avgörs, så utesluter det i själva verket inte alls annekteringar, utan de är tvärtom en förutsättning. Om ingen av de två mäktigaste grupperna vinner, så betyder det inte att Serbien, Grekland, Belgien, Polen, Persien, Syrien, Armenien eller andra nationer lämnas orörda. Tvärtom är det just på bekostnad av dessa de svagaste som annekteringarna i så fall kommer att genomföras. För att förhindra denna ömsesidiga ”kompensation” måste det internationella proletariatet inleda ett omedelbart revolutionärt uppror mot de härskande klasserna. Varken tidningsartiklar, kongressresolutioner, protester i parlamentet eller ens offentliga demonstrationer har någonsin förhindrat makthavarna att skaffa sig territorier eller förtrycka svaga folk, antingen med hjälp av segrar eller diplomatiska överenskommelser.

Vad gäller den tredje möjliga utgången av kriget, så förefaller den vara den mest uppenbara. Den förutsätter att det internationella proletariatet reser sig medan kriget fortfarande pågår, med en kraft som är tillräcklig för att förlama och slutligen stoppa kriget, hela vägen nerifrån och upp. I detta det mest gynnsamma fallet, har proletariatet givetvis varit starkt nog för att stoppa krigets utveckling, och det är inte troligt att det då kommer att nöja sig med ett rent konservativt program som inte sträcker sig längre än att fördöma annekteringar.

För att faktiskt förverkliga en fred utan annekteringar, är det alltså en förutsättning att det existerar en mäktig rörelse inom proletariatet. Men återigen, även om det föregående programmet förutsätter en sådan rörelse, så räcker det inte, eftersom det nöjer sig med att återställa den samhällsordning som rådde före kriget, och som var orsaken till att kriget bröt ut. Det enda positiva innehållet i

parollen ”utan annekteringar”, är ett europeiskt *status quo ante bellum*, som var en produkt av krig, plundring, våld, byråkratism och diplomatiska dumheter.

I kampen mot imperialismen kan inte proletariatet ha som mål att återvända till den tidigare europeiska kartan: det måste utarbeta *sitt eget program av statliga och nationella relationer*, som motsvarar den ekonomiska utvecklingens grundläggande tendenser, vår epoks revolutionära karaktär och proletariatets socialistiska intressen.

Att bara föra fram mottot ”utan annekteringar” ger inga som helt riktlinjer för vilken politisk linje som ska föras i alla de frågor, som uppstått under krigets lopp. Om vi antar att Frankrike senare ockuperar Alsace-Lorraine, är den tyska socialdemokratin och Scheidemann då tvungna att kräva att denna provins ska återlämnas till Tyskland? Ska vi kräva att kungadömet Polen ska återlämnas till Ryssland? Ska vi insistera på att Japan ger tillbaka Chio-Chau [Chauzhou] till Tyskland? Eller att Italien återlämnar den del av Trentino som de ockuperar till sina ursprungliga ägare? Det vore rent nonsens. Det vore fanatisk laglighet, det vill säga försvarare av dynastiska och ”historiska” rättigheter i linje med den mest reaktionära diplomati. Dessutom kräver även detta program en revolution för att kunna fullföljas. I alla dessa och liknande fall ska vi, när vi ställs inför den hårda verkligheten, naturligtvis bara föra fram en princip, nämligen att höra med folken det berör. Det är förvisso inget absolut rättesnöre. De franska ”majoritetssocialisterna” inskränker samtalen med befolkningen (i Alsace-Lorraine) till en skamlig komedi: först en ockupation (det vill säga införlivning med hjälp av vapenkraft) och sedan be befolkningen att godkänna att de blir införlivade. Ett verkligt samråd förutsätter uppenbarligen en revolution, så att befolkningen kan svara utan att hotas med en revolver, vare sig den är tysk eller fransk.

Det enda godtagbara innehållet i mottot ”utan annekteringar” är att protestera mot nya *våldsamma förvärv*, som bara är ett sätt att förneka *nationernas rätt till självbestämmande*. Men vi har sett att denna demokratiskt odiskutabla ”rättighet” med nödvändighet leder till att de starka nationerna får rättighet att göra erövringar och införa förtryck, medan det för de svaga nationerna bara kommer att innebära en fåfång önskan eller ”några bitar papper”. Så kommer det att vara så länge Europas politiska karta tvingar nationerna och deras olika delar att hålla sig inom staternas begränsningar, åtskilda av tullmurar och ständigt inkräktande på varandra under sina imperialistiska strider.

Bara en proletär revolution kan övervinna denna regim. *Således är tyngdpunkten att förena proletariatets fredsprogram med den sociala revolutionen.*

Rätten till självbestämmande

Vi såg ovan att socialdemokratin, när den löser de konkreta problemen när det gäller omgruppering och nya formationer av nationella grupper av stater, inte kan vidta några åtgärder utan att ta hänsyn till principen om självbestämmande. När det kommer till kritan innebär denna princip att erkänna rätten för alla nationella grupper att avgöra sitt nationella öde, följaktligen rätten för alla folk att avskilja sig från en given stat (som till exempel Ryssland eller Österrike). Det enda demokratiska sättet att få reda på en nations ”vilja” är en folkomröstning. Men detta demokratiskt obligatoriska svar kommer, på det beskrivna sättet, att vara helt formellt. Det upplyser oss inte om vilka verkliga möjligheter, sätt och medel ett nationellt självbestämmande har under de nuvarande kapitalistiska

förhållandena.

För många, för att inte säga majoriteten av de förtryckta nationerna, nationella grupperna och delarna, betyder självbestämmande att upphäva de befintliga gränserna och stycka upp de nuvarande staterna. I synnerhet leder denna demokratiska princip till att kolonierna befrias. Men hela den imperialistiska politiken syftar till att *utvidga* de statliga gränserna utan att ta hänsyn till nationella principer eller att tvinga in svaga stater innanför tullgränser, och skaffa sig nya kolonier. Till sin själva natur är imperialismen både *expansiv* och *offensiv*. Det är detta kännetecknen som karakteriserar imperialismen, och inte diplomatins ombytliga manövrar.

Därifrån härrör den ständiga konflikten mellan principen om nationellt självbestämmande, som i många fall leder till statlig och ekonomisk decentralisering, och imperialismens kraftfulla ansträngningar att centralisera, för vilket den förfogar över de statliga organisationerna och militarismen. Det är sant att separatistiska nationella rörelser ofta får stöd i imperialistiska intriger mot en *grannstat*. Men detta stöd blir avgörande först när man använder krigsmakten. Så fort det uppstår en väpnad konflikt mellan två imperialistiska organisationer, så kommer inte de nya statliga gränserna att bestämmas på grundval av nationella principer, utan på basis av de relativa militära styrkeförhållandena. Det är lika svårt att tvinga en segerrik stat att avstå från att införliva nyligen ockuperade områden som att tvinga den att erkänna rätten till självbestämmande för landområden som den nyligen har erövrat. Slutligen, om Europa som genom ett mirakel med vapenmakt delades in i fasta nationella stater, så skulle inte därmed den nationella frågan på något sätt vara löst, och redan dagen efter denna rättskaffens nationella uppdelning skulle den kapitalistiska expansionen börja om på nytt. Konflikter, krig och nya erövringar skulle uppstå, och fullkomligt bortse från de nationella principerna i alla de fall där de inte kan hävdas med hjälp av ett tillräckligt antal bajonetter. Det skulle se ut på samma sätt som när spelare tvingas dela upp guldet "rättvist" mellan sig mitt under spelet, bara för att börja om spelet dubbelt så våldsamt.

Imperialismens mäktiga centralistiska tendens innebär ingalunda att vi måste underkasta oss den passivt. Nationell enhet är kulturens levande härd, på samma sätt som ett nationellt språk är dess levande organ, och båda kommer att behålla sin mening under en obestämd historisk tid framåt. Socialismen kommer att och måste tillåta den nationella enheten att utvecklas (eller upplösas) fritt, i den materiella och andliga kulturens intresse. Det är i denna mening som den övertog det nationella självbestämmandet som ett politiskt åtagande från den revolutionära borgarklassen.

Det går inte att utesluta rätten till nationellt självbestämmande ur det proletära fredsprogrammet. Inte heller kan den hävdas vara av absolut vikt. Tvärtom begränsas den, enligt vår uppfattning, av den historiska utvecklingens djupgående, progressiva, motsägelsefulla tendenser. Med hjälp av revolutionära medel kan denna "rätt" ställas mot de imperialistiska centralistiska metoderna, som sätter svaga och underutvecklade folk under oket och krossar de nationella kulturerna. Men å andra sidan kan inte proletariatet låta de "nationella principerna" komma i vägen för den oundvikliga och djupt progressiva tendens som finns hos vår tids industriella samhällsordnings att gå mot en ordnad organisering över hela kontinenten, och vidare över hela jordklotet. Imperialismen är ett kapitalistiskt tjuvaktigt uttryck för den moderna industrins tendens att helt frigöra sig från den nationella inskränkthetens dumhet, precis som den vid tidigare tillfällen gjorde ifråga om lokala och

provinsiella begränsningar. Samtidigt som socialdemokratin kämpar mot den ekonomiska centraliseringens imperialistiska form tar den absolut inte ställning mot denna speciella tendens som sådan, utan har den tvärtom som vägledande princip.

Ur den historiska utvecklingens synpunkt såväl som de socialdemokratiska uppgifternas synvinkel är den moderna industrins centralistiska tendenser grundläggande, och de måste garanteras tillräckliga möjligheter att fullfölja sin verkliga historiska uppgift, nämligen att skapa en *förenad världsindustri*, oberoende av nationella ramar, stats- och tullgränser, och bara underkastad jordens och klimatets säregenheter och arbetsdelningens behov. Polacker, alsatier, dalmatier, belgare, serber och andra svaga nationer som ännu inte har blivit undertryckta kan bara återupprättas eller inrättas inom de nationella gränser som de strävar efter, och kommer framförallt bara att kunna stanna inom dessa gränser och fritt utveckla sin kulturella existens i den mån de som nationella grupper upphör att vara ekonomiska grupperingar, inte kommer att vara bundna av statsgränser, och inte kommer att vara åtskilda eller stå i motsättning till varandra ekonomiskt. Med andra ord, för att Polen, Serbien, Rumänien och andra verkligen ska kunna bilda nationella enheter måste de statsgränser som nu splittrar upp dem i delar avskaffas, och *statens* ramar som *ekonomisk men inte nationell organisation utvidgas*, tills de omfattar hela det kapitalistiska Europa, som nu är splittrat av tullar och gränser och slits sönder av krig. *En statlig sammanslagning av Europa* är definitivt en förutsättning för de stora och små nationernas självbestämmande. En nationell kultur utan nationella ekonomiska motsättningar och grundad på ett verkligt självbestämmande är bara möjlig i ett demokratiskt förenat Europa befriat från stats- och tullgränser.

Detta att de svaga staternas nationella självbestämmande är direkt och omedelbart beroende av en gemensam europeisk regim, gör att det är omöjligt att ställa frågor som Polens självständighet eller enande av alla serber *utanför den europeiska revolutionens ramar*. Å andra sidan betyder det att rätten till självbestämmande som en del av proletariats fredsprogram, inte är "utopisk" utan snarare revolutionär. Denna synpunkt riktas åt två håll: de tyska David och Landsberg som från sina imperialistiska "realistiska" höjder smädar principen om nationell självständighet som reaktionär romantik, och mot förenklarna i vårt revolutionära läger som förkunnar att denna princip bara kan förverkligas under socialismen, och som därmed befriar sig från behovet att ge ett principiellt svar på de nationella frågor som kriget plötsligt ställt.

Mellan våra nuvarande sociala betingelser och socialismen ligger fortfarande en utdragen period av sociala revolutioner, en epok där proletariats öppet kämpar om makten, för att erövra och använda denna makt med målet att fullständigt demokratisera samhällsförhållandena, och systematiskt omvandla det kapitalistiska samhället till ett socialistiskt samhälle. Det är inte en tidsperiod av fred och lugn utan tvärtom en epok av ytterst intensifierad klasskamp, en epok av folkliga uppror, krig, alltmer omfattande experiment med proletärt styre och socialistiska reformer. Denna epok kräver av proletariats att det ger ett praktiskt, det vill säga omedelbart tillämpbart svar på frågan om nationaliteternas fortsatta existens och deras ömsesidiga relationer till staten och ekonomin.

Europas förenta stater

Vi försökte tidigare visa att en ekonomisk och politisk förening av Europa är ett oundgängligt

villkor för att kunna uppnå nationellt självbestämmande. På samma sätt som parollen ”Nationellt oberoende” för serber, bulgarer, greker och andra är en tom abstraktion om den inte kompletteras med parollen om ”Förbundsrepubliken Balkan”, som spelar en så viktig roll i den socialdemokratiska politiken på Balkan, så kan i övergripande europeisk skala principen om ”rätt” till självbestämmande bara förverkligas mot bakgrund av en europeisk förbundsrepublik.

Och om parollen om en demokratisk federation på Balkanhalvön har blivit en rent proletär paroll, så gäller det ännu mer Europa med sina ojämeförlligt djupare kapitalistiska motsättningar.

För borgerliga politiker förefaller avskaffandet av inhemska europeiska tullar vara en oöverstiglig svårighet. Men utan det kommer inte de mellanstatliga skiljedomstolarna och internationella lagarna att vara mer hållbara än till exempel Belgiens neutralitet. Försöken att ena den europeiska marknaden, som precis som strävandena efter att erövra icke-europeiska underutvecklade länder beror på kapitalismens utveckling, står i motsättning till godsägararistokratin och storkapitalisterna, som betraktar tullväsendet och militarismen (förutan vilken den förstnämnda inte betyder någonting) som ett oundgängligt vapen för utsugning och för att berika sig.

Finans- och industriborgarklassen i Ungern är mot tanken på en tullunion med det mäktigare Tyskland. Å andra sidan kommer de tyska godsägarna aldrig att frivilligt gå med på att avstå från spannmålstullar. Dessutom är det svårt att få centralmakternas besuttna klassers ekonomiska intressen att sammanfalla med de engelska, franska och ryska kapitalisternas och godsägararistokraternas intressen: i detta avseende talar det nuvarande kriget sitt tydliga språk. Slutligen är motsättningarna och de oförenliga kapitalistiska intressena mellan de allierade själva ännu tydligare än bland centralmakterna. Under dessa omständigheter är det helt omöjligt att uppnå en halvfärdig och bara till hälften konsekvent ekonomisk union *som kommer från toppen* med hjälp av en överenskommelse mellan de kapitalistiska regeringarna. I denna fråga kan de bara uppnå delvisa kompromisser och halvmesyurer. Därav följer att en *europeisk ekonomisk union*, som innebär enorma fördelar för både producenter och konsumenter och överhuvudtaget för hela den kulturella utvecklingen, blir det europeiska proletariats revolutionära uppgift under sin kamp mot den imperialistiska protektionismen och militarismen.

Europas förenta stater – utan monarkier, stående arméer och hemlig diplomati framstår som det proletära fredsprogrammets viktigaste del.

Särskilt under krigets inledning förde den tyska imperialismens ideologer och politiker ofta fram *sitt program* för Europas eller åtminstone Centraleuropas förenta stater (utan Frankrike, England och Ryssland). Detta program för ett våldsamt enande av Europa är lika typiskt för den tyska imperialismens tendenser, som den franska imperialismens tendenser, vars program är att stycka upp Tyskland med våld.

Om de tyska arméerna hade uppnått den avgörande seger som Tyskland räknade med i början av kriget, då skulle den tyska imperialismen utan tvekan ha gjort ett enormt försök att genomdriva en krigstullunion för de europeiska staterna, som helt och hållet skulle konstruerats utifrån de preferenser, kompromisser och alla möjliga föråldrade saker som ligger i linje med det nuvarande Tysklands statsstruktur. Det är onödigt att säga, att det under sådana omständigheter inte kan bli

något tal om nationellt oberoende, utan länderna skulle med tvång slås samman i en karikatyr av Europas förenta stater. Låt oss för ett ögonblick tänka oss att den tyska militarismen faktiskt skulle lyckas genomföra denna europeiska halva tvångsunion, precis som den preussiska militarismen en gång lyckades få till stånd en halvunion av Tyskland, vilken skulle i så fall det europeiska proletariats huvudsakliga formulering vara? Skulle det vara att upplösa den framtvingade europeiska koalitionen och att alla folk skulle återgå till isolerade nationella stater? Eller att återupprätta "självständiga" tullar, "nationella" valutasystem, "nationell" social lagstiftning, och så vidare? Definitivt inte. Den europeiska revolutionära rörelsens paroll skulle i så fall vara: att avskaffa koalitionens tvingande antidemokratiska former, och bevara och ivrigt utvidga dess grunder, i form av ett fullständigt avskaffande av tullmurarna, göra lagstiftningen och framförallt arbetslagstiftningen enhetlig, etc. Med andra ord *skulle parollen om Europas förenta stater – utan monarkier och stående arméer* – under sådana omständigheter bli en förenande och vägledande formel för den europeiska revolutionen.

Låt oss tänka oss den andra möjligheten, nämligen att kriget blir "oavgjort". Alldeles i början av kriget visade den välkände professor Liszt, som är förespråkare för ett "Enat Europa", att om Tyskland inte skulle lyckas besegra sina motståndare, så skulle den europeiska unionen ändå genomföras, och enligt Liszts uppfattning skulle den till och med bli ännu fullständigare än i händelse av en tysk seger. På grund av det allt större behovet av att expandera skulle de europeiska staterna, som är fientliga mot varandra men oförmögna att göra upp med varandra, fortsätta att hindra varandra att utföra sitt "uppdrag" i Främre Orienten, Afrika och Asien och överallt tvingas tillbaka av USA och Japan. I händelse av ett "oavgjort" krig, tror Liszt att det skulle bli aktuellt med en ekonomisk och militär överenskommelse mellan de europeiska stormakterna mot de svaga och underutvecklade folken, men givetvis framförallt mot sina egna arbetarmassor. Vi pekade tidigare på de enorma hinder som ligger i vägen för att förverkliga ett sådant program. För att ens delvis komma över dessa hinder skulle det behövas ett imperialistiskt förbund av europeiska stater, en rovdjurens aktiesamfund. Och detta perspektiv åberopas ibland, utan berättigande, som bevis på "faran" med parollen om Europas förenta stater, medan det i själva verket är det tydligaste beviset på dess realistiska och revolutionära innebörd. Om Europas kapitalistiska stater skulle lyckas gå samman i en imperialistisk trust vore det ett steg framåt jämfört med den nuvarande situationen, ty det skulle först och främst skapa en enad, alleuropeisk materiell bas för arbetarrörelsen. I så fall kommer proletariatet inte att behöva kämpa för en återgång till "oberoende" nationella stater, utan för att omvandla det imperialistiska statliga förbundet till en europeisk förbundsrepublik.

Men ju längre kriget fortsätter och avslöjar militarismens totala oförmåga att ta itu med de frågor som kriget ställt, ju mindre talas det om dessa stora planer att förena Europa uppifrån och ner. Planerna på ett imperialistiskt "Europas förenta stater" har lämnat plats för planer på å ena sidan en ekonomisk union mellan Österrike och Tyskland, och å den andra den fyrdelade alliansen med sina krigstullar och pålagor som kompletterades med en militarism som riktas mot varandra. Efter det ovanstående är det onödigt att orda vitt och brett om vilken stor betydelse proletariatets politik i båda dessa statsförbund kommer att få för att kunna genomföra dessa planer, under sin kamp mot den upprättade tull- och militärdiplomatiska fästningen och för en europeisk ekonomisk union.

Efter den ryska revolutionens så lovande inledning, har vi all anledning att hoppas på att det under

det nuvarande krigets förlopp kommer att inledas en mäktig revolutionär rörelse över hela Europa. Det står helt klart att en sådan rörelse bara kan bli framgångsrik och utvecklas som *en allmän europeisk rörelse*. Om den isolerar sig inom nationsgränserna kommer den att dömas till misslyckande. Våra socialpatrioter pekar på den fara som hotar den ryska revolutionen från den tyska militarismens sida. Den engelska, franska och italienska imperialismen är lika fruktansvärda fiender till den ryska revolutionen som Hohenzollerns krigsmaskin. Räddningen för den ryska revolutionen är att den sprider sig över hela Europa. Om den revolutionära rörelsen skulle utveckla sig i Tyskland, så skulle det tyska proletariatet leta efter och hitta en revolutionär återklang i ”fiendeländerna” i väst, och om proletariatet i något av de europeiska länderna skulle sno makten från borgarklassen, så skulle det, om så bara för att behålla makten, omedelbart tvingas ställa sig i tjänst hos den revolutionära rörelsen i andra länder. Med andra ord går det bara att tänka sig att upprätta en stabil proletär diktatur i Europa i form av en europeisk förbundsrepublik. Det segerrika revolutionära proletariatets nästa uppgift vore alltså att ena Europas stater, men varken med vapenmakt eller industriella och diplomatiska överenskommelser.

Europas förenta stater är den nu inledda revolutionära tidsålderns motto. Oavsett vilken riktning krigshandlingarna tar längre fram, oavsett vilket facit diplomatin kommer att dra av det nuvarande kriget, och oavsett med vilken hastighet den revolutionära rörelsen kommer att utvecklas under den närmaste tiden, så kommer formeln Europas förenta stater ändå att fortsätta att ha en oerhörd betydelse som det europeiska proletariatets politiska kampparoll i kampen om makten. Detta program uttrycker det faktum att nationalstaten har överlevt sig själv – som en ram för att utveckla de skapande krafterna, som en grundval för klasskampen, och därmed också som den proletära diktaturens statsform. Mot detta konservativa försvar av det föråldrade nationella fäderneslandet ställer vi den progressiva uppgiften att skapa ett nytt, högre revolutionärt ”fädernesland”, ett republikanskt Europa, varifrån bara proletariatet kommer att kunna omorganisera hela världen på ett revolutionärt sätt.

Häri ligger för övrigt svaret till de som dogmatiskt frågar: ”Varför ett förenat Europa och inte hela världen?” Europa är inte bara ett geografiskt begrepp utan en viss ekonomisk och kulturhistorisk gemenskap. Den europeiska revolutionen behöver inte vänta på revolutioner i Asien och Afrika eller ens i Australien och Amerika. Och ändå är helt segerrika revolutioner i Ryssland eller England otänkbara utan en revolution i Tyskland, och vice versa. Det nuvarande kriget kallas ett världskrig, men även sedan USA intervenerade är det Europa som är scen för kriget. Och det är först av allt det europeiska proletariatet som ställs inför de revolutionära problemen.

Naturligtvis kommer Europas förenta stater bara att vara den ena axeln i den ”globala omorganiseringen” av industrin. Den andra kommer att vara Amerikas förenta stater.

Den enda i någon mån konkreta historiska invändningen mot parollen Europas förenta stater formulerades i den i Schweiz utkommande *Sotsial-Demokrat* i följande sats: ”Olikmässig ekonomisk och politisk utveckling är en ovillkorlig lag för kapitalismen.”¹ Härav drog *Sotsial-Demokrat* slutsatsen att socialismen kan segra i ett land och att det därför är alldeles onödigt att för varje stats vidkommande uppställa bildandet av Europas förenta stater som en betingelse för

1 Lenin, ”Om parollen Europas förenta stater”, på marxistarkiv.se.

proletariatets diktatur. Att de olika ländernas kapitalistiska utveckling är olikmässig, är ett alldeles obestridligt påstående. Men själva denna olikmässighet är ytterst olikmässig. Englands, Österrikes, Tysklands eller Frankrikes kapitalistiska nivå är inte densamma. Men i jämförelse med Afrika och Asien bildar alla dessa länder det kapitalistiska "Europa", som är moget för den sociala revolutionen. Att intet enda land bör "invänta" de andra i sin kamp, är en elementär tanke, som det är nyttigt och nödvändigt att upprepa för att inte idén om en parallell internationell aktion skall förbytas till idén om en avvaktande internationell inaktivitet. Utan att invänta andra inleder och fortsätter vi kampen på nationell grundval i full tillförsikt om att vårt initiativ skall ge en impuls åt kampen i andra länder; men om det inte skulle inträffa, så vore det hopplöst att tro — härom vittnar både historiens erfarenhet och teoretiska synpunkter — att t. ex. det revolutionära Ryssland skulle kunna hålla stånd emot det konservativa Europa eller att ett socialistiskt Tyskland skulle kunna existera isolerat inom den kapitalistiska världen.

Att tänka sig den sociala revolutionens perspektiv inom nationens gränser är att falla för den nationella trångsynthet som utgör socialpatriotismens innehåll. Ända till slutet av sitt liv ansåg Vaillant att Frankrike var den sociala revolutionens utvalda land, och talade just i denna mening bestämt för att försvara det till det yttersta. Lentsch och andra, en del hycklande andra medvetet, trodde att ett nederlag för Tyskland framförallt innebar att själva grunden till en social revolution tillintetgjordes. Slutligen svär Tsereteli och Tjernov, som under våra nationella villkor upprepade den franska ministerpolitikens mycket sorgliga experiment, att deras politik tjänar revolutionens sak och därför inte har någonting gemensamt med Guesdes och Sembats politik.

Vi får allmänt talat inte glömma att det i socialpatriotismen, utöver den mest vulgära reformism, finns en nationellt revolutionär tro att de är den utvalda rörelsen. De anser att just deras nationalstat är utvald för att ge mänskligheten "socialism" eller "demokrati", antingen på grundval av sin industriella utveckling eller demokratiska former och revolutionära erövringar. Att försvara revolutionens nationella grundvalar med metoder som ödelägger proletariatets internationella förbindelser innebär i själva verket att undergräva revolutionen. Den måste börja på nationell grund, men kan inte fullbordas på denna grund, på grund av de europeiska staternas ekonomiska och militärpolitiska ömsesidiga beroende, som i alldeles särskilt hög grad blev uppenbart under kriget. Parollen Europas förenta stater uttrycker detta ömsesidiga beroende, som direkt och omedelbart avgör det europeiska proletariatets gemensamma aktioner under revolutionen.

Socialpatriotismen är i princip, om än inte alltid i verkligheten, för att slutgiltigt och till det yttersta genomföra socialreformismen och anpassa den till den imperialistiska tidsåldern. Den menar att man under den nuvarande världskatastrofen ska inrikta proletariatets politik i riktning mot det "mindre onda" genom att ansluta sig till den ena eller andra av de två grupperna. Vi förkastar denna metod. Vi säger att kriget förbereddes av den föregående utvecklingen, och att det i sin helhet har ställt den nuvarande kapitalistiska utvecklingens *grundläggande problem* på kant. Dessutom säger vi att det internationella proletariatets och dess nationella kamptrupps linje inte får avgöras av underordnade politiska och nationella särdrag eller av svårtolkade militära fördelar för den ena eller andra sidan (varvid dessa svårtolkade fördelar måste betalas i förväg genom att proletariatet absolut avsäger sig en självständig politik), utan av den grundläggande fiendskap som existerar mellan det internationella proletariatet och den kapitalistiska regimen överhuvudtaget.

Detta är det enda sättet att formulera frågan principiellt, och till själva sitt väsen är det revolutionärt socialistiskt till sin natur. Det utgör ensamt ett teoretiskt och historiskt rättfärdigande av en revolutionärt internationalistisk taktik.

När internationalismen under en period av de största katastrofer vägrar att stöda staten – inte i namn av en propagandacirkel utan i namn av samhällets viktigaste klass – så undviker den inte helt enkelt ”synden” på ett passivt sätt, utan slår fast att ödet för världens utveckling för oss inte längre är knutet till nationalstatens öde. Än mer, den sistnämnda har blivit ett skruvstöd för utvecklingen och måste övervinnas, det vill säga ersättas av en mer högstående ekonomiskt-kulturell organisation på en bredare grundval. Om frågan om socialismen var förenlig med nationalstatens ramar så skulle den därmed bli förenlig med ett försvar av nationen. Men vi ställs inför frågan om socialismen på en imperialistisk grundval, det vill säga under förhållanden där kapitalismen själv på ett våldsamt sätt tvingas krossa de nationellt statliga ramar som den själv har upprättat.

Som vi försökte visa gick det att uppnå ett imperialistiskt halvt enande av Europa både som ett resultat av att den ena gruppen av stormakter vinner en avgörande seger och som en oavgjord utgång av kriget. I båda fallen skulle Europas enande innebära att principen om självbestämmande fullständigt skulle skändas med avseende på alla svaga länder, och att den europeiska reaktionens alla styrkor och vapen skulle bevaras och centraliseras: monarkierna, de stående arméerna och den hemliga diplomatin.

Det enda sättet att uppnå en demokratisk, republikansk europeisk union som verkligen kan garantera frihet för den nationella utvecklingen, är revolutionär kamp mot den militaristiska, imperialistiska, dynastiska centralismen, med hjälp av uppror i de enskilda länderna, och genom att dessa omvälvningar så småningom smälter samman i en allmän europeisk revolution. Men oavsett hur den segerrika europeiska revolutionens utveckling ser ut i de enskilda länderna, kan den, eftersom det inte finns några andra revolutionära klasser, bara ge makten till proletariatet. Följaktligen utgör Europas förenta stater den enda tänkbara formen för det europeiska proletariatets diktatur.

Efterord 1922

I ”Ett fredsprogram” upprepas flera gånger påståendet att den proletära revolutionen ej kan föras till ett segerrikt slut inom en nationell ram. För en del läsare kommer detta påstående måhända att synas vederlagt genom vår sovjetrepubliks nästan femåriga erfarenhet. En sådan slutsats skulle dock vara ogrundad. Det faktum att arbetarstaten i ett land, och därtill ett efterblivet land, hållit stånd mot en hel värld, vittnar om proletariatets kolossala styrka, som i andra, mer utvecklade, mer civiliserade länder kommer att kunna uträtta verkliga under. Men medan vi i politisk och militär mening hävdar vår ställning som stat, har vi inte uppnått, inte ens kommit nära det socialistiska samhällets upprättande. Kampen för den revolutionära statens självförsvar ledde under denna period till en enorm nedgång för produktivkrafterna, medan socialism är möjlig bara på grundval av produktivkrafternas tillväxt och blomning. Handelsförhandlingar med borgerliga länder, koncessioner, Genèvekonferensen, och så vidare är bara ett alltför tydligt bevis på hur omöjligt det är med ett isolerat uppbygge av socialismen inom en nationalstats ramar. Så länge bourgeoisien innehar makten i övriga europeiska stater är vi tvungna att i kampen mot den ekonomiska isoleringen söka

överenskommelser med den kapitalistiska världen; samtidigt kan man tryggt påstå att dessa överenskommelser i bästa fall kan hjälpa oss att läka ett eller annat ekonomiskt sår, att taga ett eller annat steg framåt, men att ett verkligt uppsving för den socialistiska ekonomin i Ryssland blir möjligt först efter proletariats seger i Europas viktigaste länder.

Att Europa inte utgör bara ett geografiskt utan också ett ekonomiskt politiskt begrepp visar sig åskådligt av de senaste årens händelser: Europas nedgång, USA:s ökande makt, Lloyd Georges försök att "rädda" Europa med hjälp av en kombination av imperialistiska och pacifistiska metoder.

Idag befinner sig den europeiska arbetarrörelsen i en period av försvarsaktioner, av att samla krafter och göra förberedelser. En ny period av öppen revolutionär kamp kommer obönhörligen att skjuta frågan om de mellanstatliga förhållandena mellan det revolutionära Europas folk i förgrunden. I den mån Rysslands erfarenheter har framhållt sovjetstaten som den proletära diktaturens mest naturliga form, och i den mån den proletära förtruppen i andra länder i princip har anammat denna statsform, så kan vi förmoda att det europeiska proletariatet, när den direkta kampen om makten återuppstår, kommer att föra fram ett program för Europas sovjetiska förbundsrepublik. I detta sammanhang är Rysslands erfarenheter mycket lärorika. De vittnar om hur under den proletära regimen det allra bredaste nationella och kulturella självbestämmande är förenligt med ekonomisk centralism. I denna mening bevarar parollen om Europas förenta stater, översatt till sovjetstatens språk, inte bara hela sin betydelse utan lovar fortfarande att visa sin enorma betydelse under den sociala revolutionens nära förestående epok.